

تحلیل سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر گسترش فقر (نمونه موردی: شهر خرم آباد)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۰۵/۰۲ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۹/۰۷/۱۵

سجاد خسروی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران)
عباس ملک حسینی* (دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران)

چکیده

در آغاز قرن بیست و یکم بیش از نیمی از جمعیت جهان در نواحی شهری زندگی می‌کنند. یک سوم جمعیت شهری کره‌ی زمین در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند که عمدتاً جزو افراد فقیر جامعه محسوب می‌شوند. در این پژوهش محلات ۱۱ گانه اسکان غیر رسمی شهر خرم آباد با تأکید بر گسترش فقر توسط آزمون‌های آماری و مدل ELECTRE با استفاده از روش توصیفی تحلیلی مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به اینکه شهر خرم آباد دارای ۳۸۰۸۲۹ نفر جمعیت می‌باشد جامعه آماری این پژوهش بر اساس فرمول کوکران ۳۸۴ نفر محاسبه شد که اطلاعات از طریق پرسشنامه بدست آمد. نتایج حاکی از آن است که متغیر وابسته (اسکان غیر رسمی) متأثر از متغیر مستقل (فقر) می‌باشد، بر اساس ضریب تعیین، ۲۸ درصد از واریانس متغیر وابسته، توسط متغیر مستقل تبیین می‌شود. در نتیجه، از طریق تحلیل رگرسیون دو متغیره می‌توان نتیجه گرفت که با افزایش سطح فقر، سطح اسکان غیر رسمی در محله‌های مورد مطالعه نیز افزایش می‌یابد. شاخص اجتماعی با میانگین ۳۳/۹۱۶۷ دارای بالاترین میانگین رتبه‌ای و شاخص اقتصادی با میانگین ۱۰/۹۲۱۹ دارای پایین‌ترین میانگین رتبه‌ای بوده‌اند. همچنین از نظر میانگین تفاوت‌ها، شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی پایین‌تر از حد متوسط میانگین‌ها بوده و این مسئله بیانگر آن است که پاسخگویان وضع این شاخص‌ها را در محله‌های خود منفی ارزیابی کرده‌اند. نتایج حاصل از مدل ELECTRE نشان می‌دهد که در محلات ۱۱ گانه اسکان غیر رسمی شهر خرم آباد شاخص‌های اقتصادی و کالبدی در سطح محلات متفاوت می‌باشد به صورتی که محلات اسدآبادی و گل سفید به لحاظ وضعیت شاخص‌های کالبدی و اقتصادی مطلوب هستند و محلات اسبستان و فلک‌الدین به لحاظ بر خورداری از شاخص‌های اقتصادی و کالبدی دارای بدترین جایگاه هستند.

واژه‌های کلیدی: اسکان غیر رسمی، فقر، شهر خرم آباد

مقدمه

در آغاز قرن بیست و یکم از جمعیت بیش از شش میلیارد نفری جهان، بیشتر از نیمی از آنها در نواحی شهری زندگی می‌کنند (UN Habitat, 2003: 25) که عمدتاً با تمرکز در شهرهای میلیونی همراه است (صرافی، ۱۳۸۷: ۶۴).

تخمین زده می‌شود حدود یک میلیارد نفر از جمعیت شهری کل کره‌ی زمین در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند (UN habitate, 2003 :2; Wekesa et al, 2011: 239). علاوه بر نرخ رشد بالا، برنامه ریزان و دولت‌ها در کشورهای در حال توسعه مواجه با چالش نرخ رشد بالای فقر در شهرها نیز هستند (Kohli, 2012:155).

بدون تمرکز بر محله‌های فقیرنشین، بحث در مورد فقر شهری دشوار می‌شود، زیرا آنها اغلب فقیرترین مردم در شهرهای در دنیای در حال توسعه را شامل می‌شوند. (Lucci et al, 2018).

UN-Habitat یک تعریف کاربردی بین‌المللی در سطح ملی را توسعه داده است. مجموعه‌ای از افراد که زیر یک سقف در مناطق شهری زندگی می‌کنند و فاقد یک یا چند مورد زیر هستند که در تعریف کسانی قرار می‌گیرند که در محله‌های فقیرنشین یا سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند (UN Habitat, 2016): با افزایش فعلی سرعت شهرنشینی در بسیاری از کشورها، ارتقاء خصوصیات و بهبود درک‌مان از محرومیت در مناطق شهری اهمیت فزاینده‌ای دارد (Lucci et al, 2018).

در طول دو دهه‌ی گذشته، بحث‌های روزافزون در مورد "شهرنشینی فقر" صورت گرفته است. راولیون و همکاران^۱ (۲۰۰۸) نخستین تجزیه‌ی برآوردهای فقر بین‌المللی دلار توسط مکان‌های روستایی و شهری را انجام دادند. آنها تأکید کردند که گرچه شهرنشینی در کاهش کلی فقر نقش مثبت ایفا می‌کند، اما سهم فقر شهری رو به افزایش است. علاوه بر این، برنامه‌ی مسکن‌های انسانی (UN-Habitat) که تنها منبع اطلاعات قابل مقایسه به لحاظ بین‌المللی در مورد زاغه‌نشینان است، تخمین می‌زند که ۸۸۱ میلیون نفر یا ۳۰ درصد از جمعیت شهری کشورهای در حال توسعه در مناطق فقیرنشین زندگی می‌کنند (UN-Habitat, 2014) و این امر می‌تواند تا سال ۲۰۵۰ به ۳ میلیارد نفر یا ۶۰ درصد افزایش یابد (UN DESA, 2014, 2013).

بسیاری استدلال می‌کنند که فقر شهری به‌طور کلی دست کم گرفته شده است (Mitlin & Satterthwaite, 2013; Parnell, 2005; Sabry, 2010; Tacoli, 2007; Thanh, Anh, & Phuong, 2013). جمعیت شهری فقیر، مانند کسانی که در مسکن‌های غیررسمی زندگی می‌کنند، اغلب محاسبه نمی‌شوند و شاخص‌های به‌کار رفته برای اندازه‌گیری محرومیت‌های اساسی، اطلاعاتی که سیاستگذاران برای تدوین و اجرای سیاست‌های مربوط به محرومیت‌های شهری ندارند نیاز دارند را در اختیار آنها قرار نمی‌دهند (Lucci & Bhatkal, 2014).

^۱ . Ravallion, Chen, and Sangraula

از دیدگاه رفتارگرایانه، فرآیند تصمیم‌گیری مسکونی را می‌توان به لحاظ تحلیلی به دو مرحله تقسیم کرد: (۱) ارزیابی محل اقامت فعلی و (۲) جستجو و انتخاب یک محل اقامت جدید (Boyle et al, 1998). تغییرات بعدی در محل اقامت را می‌توان به‌عنوان یک انتقال "اجباری" یا "سازشی" (Cadwaller, 1992; Clark & Onaka, 1983) ایجاد شود. به دنبال کار پیش‌تاز روسی (Rossi, 1980)، تغییر مسکونی با تغییرات در "دوره زندگی" فرد (Kulu & Milewski, 2007; Mulder & Wagner, 1998) ارتباط داده شده است. این نویسندگان پیشنهاد کردند افرادی که به شرایط خانگی جدید وارد می‌شوند (ترک آشیانه، اصلاحات خانواده، طلاق و غیره)، به احتمال زیاد شرایط مسکن خود را تغییر می‌دهند (Kulu, 2007). این جابجایی‌های "اجباری" از تغییر در نیازهای هم در خانه و هم محیط زندگی ایجاد می‌شوند (Clark & Onaka, 1983; Clark et al, 1984). به‌عنوان مثال، تولد کودکان معمولاً منجر به انتقال به یک خانه بزرگتر می‌شود (Floor & van Kempen, 1997)، در حالی که افراد مجرد به ندرت به خانه‌های جداگانه حرکت می‌کنند (Feijten & Mulder, 2002) و در بعضی موارد آپارتمان‌های شهری را ترجیح می‌دهند (Glasze & Graze, 2007).

با توجه به اینکه ۱۱ منطقه حاشیه نشین در شهر خرم آباد وجود دارد و حدود یک پنجم جمعیت شهر در این مناطق ساکن هستند و نزدیک به ۲۶۰ هکتار بافت‌های فرسوده و حاشیه نشین در این شهر وجود دارد با توجه به این جمعیت حاشیه نشین و آسیب‌های اجتماعی که به دنبال دارد در این پژوهش در نظر داریم مؤلفه‌های عمیق و تأثیرگذار حاشیه‌نشینی و گسترش فقر در شهر خرم‌آباد بررسی گردد، که می‌تواند در مناطق مشابه و جهت برنامه‌ریزی‌های کاربردی‌تر مثمر ثمر واقع شود.

این پژوهش در پی پاسخ‌گویی به دو فرضیه زیر می‌باشد.

- به نظر می‌رسد پایین بودن سطح درآمد یا به عبارتی بالا بودن فقر اثر گذارترین عامل پیدایش سکونتگاه‌های غیر رسمی در خرم آباد است.

- به نظر می‌رسد شاخص‌های اجتماعی و کالبدی در سکونتگاه‌های غیر رسمی در شهر خرم آباد دارای وضعیت مطلوبی نباشد.

پیشینه پژوهش

فرهادی خواه و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان "تحلیل فضایی فقر شهری در سطح محله-ها (نمونه پژوهشی: شهر مشهد)، به بررسی و تحلیل فضایی فقر شهری در سطح محله‌های شهر مشهد پرداخته است و به این نتیجه رسیده که الگوی توزیع محلات فقیرنشین در شهر مشهد از الگوی خوشه

ای تبعیت می کند که نشان می دهد بزرگ ترین خوشه ی فقر شهری در بخش شرقی شهر مشهد تمرکز یافته است

شریفی و قدوسی فر (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای با عنوان "ساماندهی محلات حاشیه‌نشین (مطالعه موردی: قلعه چنان شهر اهواز)" به این نتیجه رسیده‌اند ساماندهی و بهسازی محلات حاشیه ای اهواز راهکارهای مناسبی جهت برخورد با معضل حاشیه نشینی در محله قلعه چنان است

محمدی و جمالی (۱۳۹۶)، نیز در مقاله ای با عنوان "تحلیل تطبیقی رابطه بین فقر و خشونت شهری با استفاده از مدل ویکو (مطالعه موردی: محله های شهر یزد)"، به بررسی رابطه بین فقر و گسترش انواع مختلف خشونت های شهری در سطح محله‌های شهر یزد پرداخته اند یافته‌ها نشان می‌دهد اکثر محله‌هایی که دارای بیشترین میزان فقر هستند؛ غالباً نقاط داغ خشونت نیز در همان محله‌ها بیشتر است.

ژان دوکسی^۱ و همکاران (۲۰۱۵)، در پژوهشی با اندازه گیری فقر درون شهری با استفاده از معیارهای بافت و پوشش زمین مشتق از داده های سنجش از دور در شهر مدین^۲ کلمبیا^۳، به این نتیجه رسیده اند که فقر شهری بر دو اصل استوار است: نخست ویژگی فیزیکی هر سکونتگاه شهری بازتابی از نظام اجتماعی است؛ دوم افراد ی که در نواحی فقیر شهری زندگی می کنند از لحاظ وضع کالبدی مسکن و موقعیت اجتماعی و ویژگی‌های جمعیتی شبیه به یکدیگرند.

خلیفا (۲۰۱۵)، در پژوهشی تکامل استراتژی های ارتقای سکونتگاه‌های غیررسمی در مصر (از نادیده گرفتن تا توسعه‌ی مشارکتی) را بررسی کرده است. هدف از این تحقیق نشان دادن رویکردهای ارتقای سکونتگاه های غیررسمی در مصر از مرحله ی بی توجهی تا توسعه‌ی مشارکتی و تدوین رویکردها و سیاست های مسکن با هدف تأمین مسکن برای فقیران شهری است. نتایج این تحقیق نشان می دهد که رویکردهایی که در مورد سکونتگاه های غیررسمی در مصر صورت گرفته است، بدین شرح است: قبل از ۱۹۹۰ بی توجهی به این اسکان ها، از ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۴ تأمین زیرساخت های اولیه در این سکونتگاه ها، ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۸ حمایت از دولت محلی برای ساماندهی این مناطق و جلوگیری از گسترش آن، ۲۰۰۹ به بعد نیز توجه به رویکرد مشارکتی ساکنان در ارتقای این سکونتگاه ها است.

¹ Juan, Duque

² Medellin

³ Colombia

مبانی نظری

اسکان غیر رسمی^۱

اسکان غیررسمی عبارتست از شکل‌گیری شیوه شهرنشینی ناپایداری که در درون یا مجاور شهرها با سیمای ناخوشایند و خارج از فضاهای رسمی و برنامه ریزی شده تجلی می‌یابد. کمیت و کیفیت پایین معیارهای اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و کالبدی این سکونتگاه‌ها، به ویژه با شهر اصلی آشکار است و مساله مشخص در آن از یکسو به تجمع فقر و آسیب‌های اجتماعی و از سوی دیگر به محیط نابسامان کالبدی و نبود مساکن غیر معمول، خیابان‌ها و کوچه‌های تنگ و باریک، خدمات کافی مربوط است (صرافی، ۱۳۸۲: ۲۶۲).

مفهوم حاشیه نشینی

حاشیه‌نشینی در فرهنگ شهر و شهرنشینی، تا حدود زیادی مترادف با مفاهیمی چون زاغه نشینی و آلونک نشینی به کار برده شده است. از لحاظ فرهنگی، انزواطلبی، احساس غریبه بودن و بیگانگی، از لحاظ روانی، پریشانی و تقدیرگرایی، از لحاظ اقتصادی، فقر، اشتغال در بخش غیررسمی و بی‌ثباتی شغلی، از لحاظ بهداشتی، فقدان یا نارسایی سیستم خدمات بهداشتی _ درمانی و آب شرب و از لحاظ اجتماعی، هویت قومی، پایبندی به سنتها و ارزشها، خانواده گسترده و فقدان تخصص، بی‌سوادی و کم‌سوادی، درآمد پایین و به خصوص فرهنگ مستقل حاشیه‌نشینی از ویژگی‌های اجتماعات حاشیه‌نشینان است که در مناطق مختلف دیده می‌شود (Ghaffari, 2010:2).

جدول (۱)، حاشیه نشینی از نظر دیدگاه‌های مختلف

دیدگاه‌ها	معیار و شاخص‌های شکل‌گیری محلات فقیرنشین در حاشیه شهر
دیدگاه اکولوژی	تغییر در نحوه‌ی استفاده از زمین (تغییر کاربری)، کمبود مسکن و عدم نگهداری و تعمیر صحیح آن، مهاجرت کارگران روستایی به شهرها
دیدگاه نیازاساسی	برآورده نشدن نیازهای اجتماع مهاجرت روستائیان به شهرها، نبود امکان تامین مسکن توسط فقرای شهری
دیدگاه لیبرال	جمعیت بسیار خانوارهای فقیرنشین افزایش ناگهانی جمعیتی و مهاجرت از شهرها به روستا بی‌انگیزه بودن، جبرگری، رضایتمندی آنی و بی‌نظمی اجتماعی در میان فقیرنشینان شهری بیکاری و یافتن شغل، نبود نظارت و وضع کار در جامعه‌ی صنعتی
	شکاف گسترده بین فقیر و غنی در شهر به علت ضعف نظام نامتعادل سرمایه داری

^۱ -informal settlements

دیدگاه رادیکال	سطح پایین دستمزدهای کارگران اراده سرمایه داری برای مقابله با گرایش فزاینده کاهش سطح مصرف در اقتصاد سرمایه داری کاهش سرمایه داری در تجهیزات و امکانات زیر بنایی
دیدگاه لیبرال جدید	دیدگاه‌های استعماری به شهرها و سلب مالکیت مشکل قوانین و مقررات که باعث به حاشیه رانده شدن اقتصاد و در پی آن کارگران می شود
جامعه گرایان جدید	روند طبیعی تضاد میان کار و سرمایه و انباشت سرمایه، رشد ناموزون اقتصادی و بروز تضادهای اجتماعی (تضاد بین زندگی شهری و روستایی، تضاد طبقاتی)

ماخذ: (زنگنه و همکاران، ۱۳۹۴)

فقر و اسکان غیر رسمی

فقر محرومیت از قابلیت‌های اساسی، حقوق بشر، آزادی انتخاب و فرصت‌های برابر است (Odekon, 2010). به طور کلی فقر را از جهات مختلف می توان تقسیم بندی کرد که در ذیل به مهمترین آنها اشاره می‌شود: در یک تقسیم فقر به فقر اولیه و ثانویه تقسیم می‌شود. اگر معیشت مادی انسانی (برحسب تغذیه، پوشاک و مسکن) تضمین نشود، آن را فقر اولیه نامند. (زمانی، ۱۳۹۶)

از آنجایی که سکونتگاه‌های غیررسمی با تجمعی از اقشار کم درآمد و غالباً با مشاغل غیررسمی و شیوه‌های از شهرنشینی ناپایدار همراه‌اند زمینه ساز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌روند و گاهاً موجب بروز ویژگی‌های منفی شخصیتی می شوند (بیوکی و پورغلام، ۱۳۹۳: ۱۳). سکونتگاه‌های غیررسمی مشکل شایع و جدی در کشورهای جهان سوم است (ناسار، ۲۰۱۷).

تا کنون پدیده‌ی اسکان غیررسمی در قالب دیدگاه‌های مختلفی تحلیل شده است. اما مجموعه نظریاتی که می توان پژوهش حاضر را در قالب آن‌ها بررسی کرد، دو دسته اند. اول نظریه های بنیادگرا که بیشتر متوجه ریشه‌های شکل گیری و گسترش پدیده‌ی اسکان غیررسمی در شهرها بوده و تأثیر ارتباط تنگاتنگ بین نظام سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و شکل گیری این سکونتگاه‌ها را تبیین می‌کنند. دوم دیدگاه‌های هدفگرا (راهبردی) شامل مجموعه نگرش‌هایی می شود که بیشتر به ارائه راه حل پرداخته اند. طرفداران این نوع نگرش پدیده ی مذکور را فقط در قالب ساختاری آن در شهر، مورد بررسی قرار داده و راه حل آن را نیز در شهر می بینند.

عمده ی حاشیه نشینان، مهاجران روستایی هستند که به دلیل پایین بودن سطح مهارت های فنی و سطح سواد و فرهنگ نمی توانند جذب محیط قانونی شهر شوند، بنابراین، در زمین های نامرغوب حاشیه ی شهر به صورت مجاز یا غیرمجاز ساکن می شوند. امروزه صدها میلیون نفر از مردم جهان، به ویژه در کشورهای درحال توسعه، در این سکونتگاه های غیرمجاز و آشفته، در شرایط بد اقتصادی- اجتماعی و زیست محیطی زندگی می کنند (محمدی وهمکاران، ۱۳۸۵: ۸۵). نداشتن

مسکن همچنین باعث پیدایش پدیده نابهنجار اجتماعی دیگری از قبیل خیابان‌خوابی و زاغه نشینی و معضلات حادثی مانند تکدی‌گری می‌شود (نیاز خانی، ۱۳۷۳: ۶۴۱).

سکونتگاه‌های غیررسمی، امنیت و فقر شهری

از دیدگاه اجتماعی، حاشیه‌نشینان افرادی هستند، که دارای خانواده گسترده بوده و فقدان تخصص، کم‌سواد و میزان درآمد ناکافی جهت تأمین معیشت مورد نیاز، از مشخصه‌های بارز آنها است. بی‌هیچ تردیدی هر یک از عوامل می‌تواند راه را برای زایش انواع ناهنجاری‌های اجتماعی هموار نموده و لزوم نگاه جدی به معضلات این قشر آسیب‌پذیر را غیرقابل انکار نماید. در این میان، نبود تمکن مالی مناسب و عدم تناسب میزان درآمد این قشر با هزینه‌های سرسام‌آور زندگی در کلانشهرها، حاشیه‌نشینان را وادار می‌سازد تا به علت فقدان حداقل فاکتورهای ثابت درآمدی، به ایجاد شهرکهای حاشیه‌ای و سکونت در آنها بپردازند که این خود سرآغاز مشکلات فراوانی در تمامی حوزه‌ها و خصوصاً حوزه مدیریت شهری است (موسویان، ۱۳۸۵: ۲).

بزهکاری و خشونت یکی از مسائل اصلی امنیتی سکونتگاه‌های فقیرنشین است. سکونتگاه‌های غیررسمی به دلایل اقتصادی و اجتماعی بستر مناسبی برای شکل‌گیری و رشد بزهکاری به شمار می‌روند، سرقت، سوء استفاده جنسی و بهره‌کشی کودکان، فساد، بزه کاری سازمان یافته و تجارت غیرقانونی مواد مخدر، خرید و فروش غیرقانونی سلاح گرم، قاچاق انسان و حتی تروریسم و آدم‌کشی در بسیاری از سکونتگاه‌های غیررسمی قابل مشاهده است. (UN-HABITAT, 2007: 6).

اسکان غیر رسمی به سبب ایجاد فقر و گسترش آن، به مخاطره انداختن محیط زیست و تحمیل هزینه‌ای برای حل مشکلات تهدیدی جدی برای پایداری و انسجام جامعه شهری تلقی شده و نیاز به اتخاذ تدابیر ویژه‌ای برای سازماندهی وضعیت کنونی و جلوگیری از گسترش آن در آینده را می‌طلبد (هادی زاده، ۱۳۸۴). ظهور حاشیه نشینی که خود ریشه زیادی در مهاجرت و عوامل اقتصادی دارد، تحت تأثیر پارامترهایی همچون فقر اقتصادی، عدم تخصص، نوع شغل، تعارض فرهنگی، بی‌سواد، هویت قومی و فرهنگی، غیر قابل کنترل می‌شود و در نتیجه عوارض این پدیده به حوزه شهری و ملی نیز گسترش می‌یابد. (صالحی امیری و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۰۶).

روش‌شناسی پژوهش

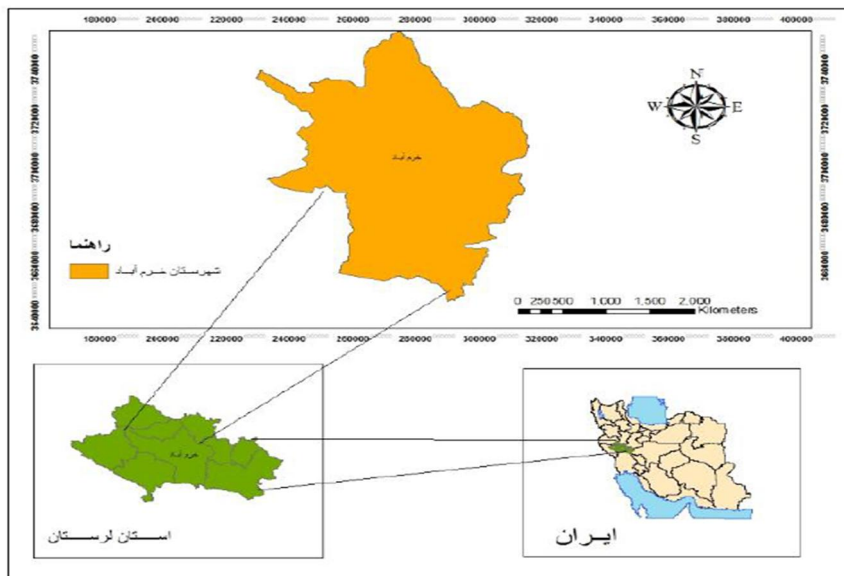
این تحقیق از نظر هدف کاربردی - توسعه‌ای و از نظر روش توصیفی - اکتشافی و از نظر نحوه گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز، از نوع تحقیقات میدانی و پیمایشی قلمداد می‌شود، همچنین برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه (با طیف لیکرت به صورت باز و بسته) استفاده شده است. جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق عبارتند از ساکنان ۱۱ محله اسکان غیر رسمی شهر خرم‌آباد

در سال ۱۳۹۸ می‌باشد. با توجه به تعداد بالای جمعیت و نیز اهداف تحقیق و وضوح تحقیق امکان مطالعه همه جامعه آماری امکان پذیر نبوده، بنابراین از روش نمونه‌گیری و تعیین حجم نمونه در متغیرهای کیفی، با استفاده از فرمول کوکران استفاده شده است حجم نمونه برابر ۳۸۴ نفر می‌باشد. مقدار روایی آماره‌ای است به نام آلفا (Alpha) که دامنه آن بین ۰ تا ۱ در نوسان است. هرچه آلفا بیشتر باشد، روایی مقیاس بیشتر خواهد بود. نتیجه محاسبات برآورد روایی، نشان می‌دهد که مقدار ضریب آلفا (به میزان ۰/۸۰۶) در این پژوهش در سطح قابل قبولی است.

محدوده مورد مطالعه

- موقعیت و حدود جغرافیایی شهر خرم آباد

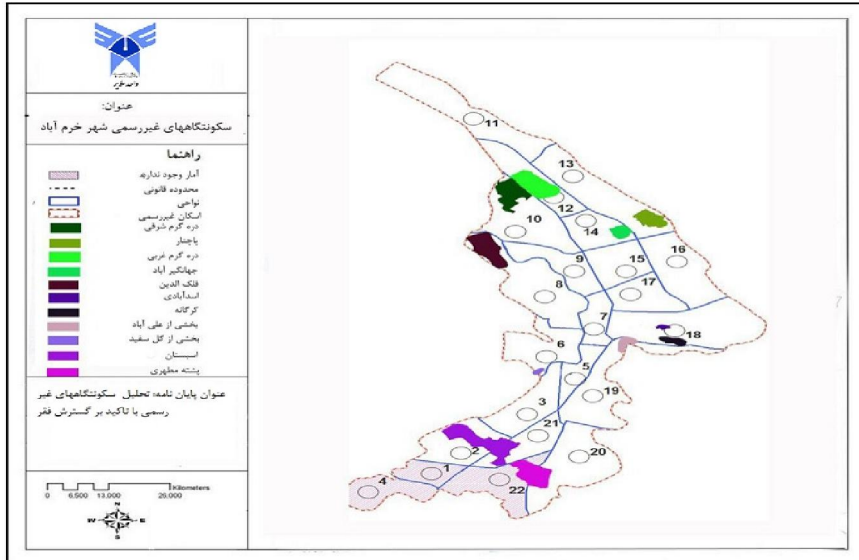
شهر خرم آباد بین ۴۸ درجه و ۲۲ دقیقه و ۱۵ ثانیه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۲۹ دقیقه و ۱۵ ثانیه عرض شمالی قرار دارد. این شهر در درون دره ای قرار گرفته که رودخانه خرم آباد، با جهت شمالی - جنوبی از خط القعر آن می‌گذرد و قسمت شمالی شهر منظرهای کوهستانی و ناهموار و قسمت جنوبی شهر، چشم اندازی جلگه ای دارد. حداقل عرض شهر کمتر از ۱۱۰۰ متر است که در ابتدای دره خرم آباد واقع گردیده و تقریباً در وسط جهت طولی جنوب به شمال شهر قرار دارد. شکل گیری شهر خرم آباد تابع طبیعت شهر می‌باشد، به این صورت که در هر کجا که از شیب زمین کاسته شده، شهر در آن جهت گسترش یافته است. شهر خرم آباد در درون دره و در دو طرف بستر رودخانه ای به همین نام قرار گرفته و از طرف شمال به تپه کیو با ارتفاع ۱۲۹۰ متر، از طرف شمال شرقی به دامنه های کوه کمر سیاه (مخمل کوه) به ارتفاع ۱۸۰۲ متر و از طرف جنوب شرقی به کوه های شیرکشان به ارتفاع ۱۷۹۵ متر و از سمت جنوب به ماسور، پشته‌ی حسین آباد که کوه پشته حسین به ارتفاع ۱۵۵۰ متر محدود است (پژوهشکده اقتصاد، ۱۳۸۴). موقعیت جغرافیایی شهر خرم آباد در شکل ۱ نمایش داده شده است.

شکل ۱ موقعیت جغرافیایی شهر خرم آباد

شهر خرم آباد بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ دارای ۳۷۳،۴۱۶ نفر جمعیت است طبق بررسی های انجام شده در شهر خرم آباد. حداقل حدود ۴۷۰۰۰ هزار نفر (۱۳/۴ درصد) از کل ساکنین شهر خرم آباد در محلات غیررسمی و حاشیه ای شهر قرار داشته و از لحاظ سطح زندگی در وضعیت نامطلوبی قرار دارند (این تعداد بدون احتساب روستاهای واقع در معرض سکونت غیررسمی در پیرامون شهر است). طبق کمیسیون ماده پنج مسکن و شهرسازی (۱۳۸۵)، در سطح شهر شهر خرم آباد ۱۱ نقطه حاشیه‌نشین وجود دارد مساحت کل بافت حاشیه ای ۲۱۹ هکتار است. این نقاط به شرح زیر است:

- ۱- محدوده شمالی شهر: این محدوده با مساحت ۱۲۳/۱۲ هکتار شامل ۵ نقطه (دره گرم شرقی ۳۲/۸۸ هکتار- دره گرم غربی ۳۱/۴ هکتار- پاچنار ۱۵/۳۳ هکتار- جهانگیرآباد ۸/۸۱ هکتار- فلک الدین ۳۸/۷ هکتار) می باشد.
- ۲- محدوده مرکزی شهر: این محدوده با مساحت ۱۲/۰۸ هکتار شامل ۴ نقطه (کرگانه ۴/۷۸ هکتار- بخشی از اسدآبادی ۰/۳۴ هکتار- بخشی از علی آباد ۵/۵ هکتار- بخشی از گل سفید ۱/۴۶ هکتار) می باشد.
- ۳- محدوده جنوبی شهر: این محدوده با مساحت ۷۹/۸۳ هکتار. ۲ نقطه (اسبستان ۵۰/۴۶ هکتار- پشته مطهری ۲۳/۱۵ هکتار).

شکل (۲) موقعیت محلات اسکان غیر رسمی شهر خرم آباد

شاخص‌ها و متغیرهای مورد استفاده در پژوهش

متغیر مستقل

چون روش این تحقیق از نوع پیمایشی مبتنی بر پرسشنامه است، فقر در سطح شهر خرم آباد

مورد بررسی به عنوان متغیر مستقل و اسکان غیر رسمی به عنوان متغیر وابسته محسوب می شود.

جدول (۲)، شاخص‌ها پژوهش

شاخص‌ها	معیار	زیرمعیار
اسکان غیر رسمی	کالبدی و ساختاری	✓ نوع مالکیت کاربری ها مسکونی
		✓ کیفیت کاربری مسکونی
		✓ کیفیت تجهیزات شهری
		✓ دسترسی به مسکن با کیفیت
		✓ کیفیت ساختمان‌ها و معماری بناها
		✓ کیفیت فضای سبز شهر
اقتصادی		✓ تامین حداقل‌های زندگی
		✓ ارزش نسبی پایین زمین و مسکن
		✓ نرخ بیکاری
اجتماعی		✓ ترکیب جمعیتی (وجود اقوام و ملل مختلف)
		✓ میزان تعلق به مکان

وضعیت سواد ✓		
میزان امنیت و نظارت ✓		
پایین بودن درآمد سرپرست خانوار ✓	بار تکفل بالا	فقر
مشاغل غیر رسمی ✓	مهاجرت های غیر بومی	
وجود تسلسل فقر ✓	نبود حمایت های دولت	
بیکاری ✓		

یافته های پژوهش

با توجه به اهداف و فرضیه اول تحقیق، جهت تعیین رابطه بین متغیر مستقل (فقر) و متغیر وابسته (اسکان غیر رسمی) در محله‌های مورد مطالعه و میزان تأثیرگذاری متغیر مستقل بر متغیر وابسته، از تحلیل رگرسیون دو متغیره و برای تعیین سهم هر یک از شاخص‌های متغیر مستقل بر متغیر وابسته از رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. جدول (۳) نشان‌دهنده میزان رابطه و تأثیرگذاری فقر شهری بر اسکان غیر رسمی است. نتایج حاصل از جدول حاکی از آن است که دو متغیر فوق‌الذکر با یکدیگر رابطه معنادار داشته و مقدار آلفا کوچک‌تر از $0/05$ ($a \leq 0/05$) می‌باشد و این بدین معناست که متغیر مستقل بر متغیر وابسته تأثیر داشته و تغییرات متغیر وابسته (اسکان غیر رسمی) را تبیین می‌کند، از سوی دیگر، F مشاهده‌شده در سطح $(p \leq 0/05)$ معنادار است که نشان می‌دهد رابطه میان متغیرهای مستقل و وابسته در معادله رگرسیون، خطی است.

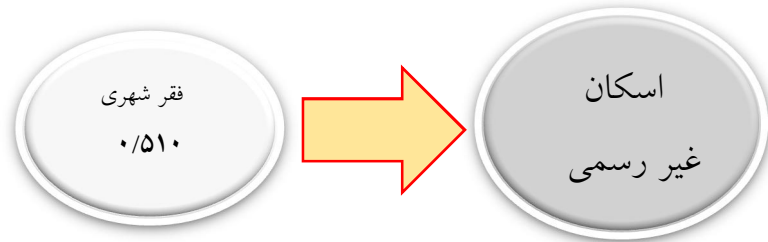
جدول (۳) تحلیل رگرسیون دو متغیره تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته در محله‌های مورد مطالعه

سطح معناداری	F	R ²	R	سطح معناداری T	T	ضریب استاندارد شده (BTA)	ضریب استاندارد نشده (B)	تعداد محله	متغیر وابسته	متغیر مستقل
0/000	13/4560	0/282	0/510	0/000	4/99	0/510	0/353	11	اسکان غیر رسمی	فقر

مأخذ: نگارندگان

همان طور که جدول نشان می‌دهد هر چه BETA و T به دست آمده بزرگ‌تر و سطح معناداری کوچک‌تر باشد بدین معنی است که متغیر مستقل تأثیر زیادی بر متغیر وابسته دارد، با توجه به نتایج رگرسیونی بین دو متغیر که $(sig = 0/000)$ و آلفا کوچک‌تر از $0/05$ است و با توجه به مقدار R² (ضریب تعیین) می‌توان گفت که متغیر وابسته متأثر از متغیر مستقل می‌باشد، بر اساس ضریب

تعیین، ۲۸ درصد از واریانس متغیر وابسته، توسط متغیر مستقل تبیین می‌شود. ضریب بتا (BTA) نیز نشان‌دهنده ارتباط مستقیم بین دو متغیر مستقل و وابسته است. در نتیجه، از طریق تحلیل رگرسیون دو متغیره می‌توان نتیجه گرفت که با افزایش سطح فقر، سطح اسکان غیر رسمی در محله‌های مورد مطالعه نیز افزایش می‌یابد.

شکل (۳) تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته بر اساس مدل رگرسیون

برای تبیین تأثیر هر یک از شاخص‌های متغیر مستقل بر متغیر وابسته از رگرسیون چند متغیره استفاده شده است.

جدول (۴) تحلیل رگرسیون چند متغیره تأثیر هر یک از شاخص‌های متغیر مستقل بر متغیر وابسته

متغیر مستقل	تعداد محله	R	R2	BETA	T	سطح معناداری
پایین بودن درآمد سرپرست خانوار	۱۱	۰/۵۴۵	۰/۳۰۷	۰/۵۵۴	۳/۱۵۵	۰/۰۰۰
بار تکفل بالا	۱۱	۰/۵۲۰	۰/۲۶۲	۰/۵۱۱	۵/۱۸۵	۰/۰۰۰
مشاغل غیر رسمی	۱۱	۰/۵۲۵	۰/۲۸۴	۰/۵۳۳	۶/۳۱۷	۰/۰۰۰
مهاجرت‌های غیر بومی	۱۱	۰/۵۲۹	۰/۲۷۲	۰/۵۲۱	۷/۰۶۵	۰/۰۰۰
وجود تسلسل فقر	۱۱	۰/۵۰۱	۰/۲۳۹	۰/۴۸۹	۵/۱۳۲	۰/۰۰۰
نبود حمایت‌های دولت	۱۱	۰/۴۸۵	۰/۵۰۵	۰/۴۵۳	۸/۱۴۵	۰/۰۰۰
بیکاری	۱۱	۰/۵۳۲	۰/۲۸۵	۰/۵۳۲	۶/۱۲۳	۰/۰۰۰

ماخذ: یافته‌های پژوهش

بر اساس یافته‌های حاصل از جدول، شاخص‌های پایین بودن درآمد سرپرست خانوار، بار تکفل بالا، مشاغل غیر رسمی، مهاجرت‌های غیر بومی، وجود تسلسل فقر، نبود حمایت‌های دولت و بیکاری رابطه معناداری با متغیر وابسته داشته، اما شاخص پایین بود درآمد سرپرست خانوار (۰/۵۴۵)، بیکاری

(۰/۵۳۲) و مهاجرت‌های غیربومی (۰/۵۲۹)، بیش‌ترین تأثیر را بر متغیر وابسته (اسکان غیر رسمی) داشته‌اند.

با توجه به تحلیل رگرسیون چند متغیره، سهم هر یک از شاخص‌های تأثیرگذار فقر شهری بر اسکان غیر رسمی معلوم و با توجه به بالا بودن ضرایب Beta برای شاخص‌های تأثیرگذار فرضیه اول تحقیق مورد تأیید قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر، هرچه میزان و سهم شاخص‌های فقر در محله‌های مورد مطالعه افزایش یابد، سطح اسکان غیر رسمی نیز افزایش می‌یابد. و این نشان می‌دهد که شاخص فقر یا پایین بودن درآمد به عنوان یکی از شاخص‌های مهم اسکان غیر رسمی مطرح بوده و تأکید بر این است که لازم و ضروری است که مسولان شهر خرم آباد به خصوص متولیان امر برنامه ریزی شهر در برنامه ریزیهای خود در سطوح مختلف سیاست افزایش درآمد مردم با تأکید بر طبقه فقیر و کم درآمد را به عنوان یک ضرورت جدی مد نظر قرار دهند و به توانمند سازی فقرای شهری در راستای کاهش فقر در مناطق حاشیه نشین کمک کنند.

فرضیه دوم

بررسی وضعیت شاخص‌های اسکان غیر رسمی (کالبدی، اقتصادی) با استفاده از آزمون T-TEST برای این که وضعیت شاخص‌های اسکان غیررسمی در محله‌های مورد مطالعه بهتر تبیین و تحلیل گردد از آماره آزمون T-TEST استفاده شده است. با استفاده از این آزمون هم معناداری شاخص‌ها و هم میانگین تفاوت‌ها مشخص می‌شود. بر اساس داده‌های جدول (۵) تمام شاخص‌هایی که برای سنجش وضعیت اسکان غیر رسمی محله‌های مورد مطالعه به کار برده شده، معنادار بوده اما به لحاظ میانگین، تفاوت‌هایی بین شاخص‌ها مشاهده می‌شود. به عبارت دیگر، تفاوت معناداری بین محله‌های مورد مطالعه به لحاظ وضعیت اسکان غیر رسمی مشاهده می‌شود؛ بنابراین نمی‌توان گفت که تمامی محله‌های مورد مطالعه از لحاظ وضعیت شاخص‌های اسکان غیر رسمی در حالت مطلوبی به سر می‌برند. از سوی دیگر، به لحاظ دامنه طیفی شاخص‌ها که بین ۱ تا ۵ بر اساس طیف لیکرت در نوسان بوده، شاخص اجتماعی با میانگین ۳۳/۹۱۶۷ دارای بالاترین میانگین رتبه‌ای و شاخص اقتصادی با میانگین ۱۰/۹۲۱۹ دارای پایین‌ترین میانگین رتبه‌ای بوده‌اند. همچنین از نظر میانگین تفاوت‌ها، شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی پایین‌تر از حد متوسط میانگین‌ها بوده و این مسئله بیانگر آن است که پاسخگویان وضع این شاخص‌ها را در محله‌های خود منفی ارزیابی کرده‌اند. به عبارت دیگر، در انتخاب گزینه‌های خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد برای هر یک از گویه‌های شاخص‌های ذکر شده، بیشتر پاسخگویان تمایل به انتخاب گزینه‌های خیلی کم و کم داشتند در حالی که میانگین شاخص زیست‌محیطی بالاتر از حد متوسط میانگین بوده و آن را تا حدودی مثبت ارزیابی کرده‌اند. در توجیه بالاتر بودن این شاخص می‌توان به طرح "کمپته سیانت از محیط زیست شهری و مدیریت پسماند" با تلاش تشکلهای حامی محیط زیست شهرستان خرم آباد در چارچوب طرحها و

برنامه های شورای اسلامی شهر خرم آباد با هدف صیانت از محیط زیست انسانی این شهر و ارائه راهکار علمی و عملی برای ساماندهی و رفع معضلات زیست محیطی موجود در سطح شهر خرم آباد اشاره کرد.

جدول (۵) آزمون معناداری شاخص های اسکان غیر رسمی (T-TEST)

شاخص ها	ارزش حد متوسط	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین انحراف معیار	آماره آزمون T	سطح معناداری	میانگین تفاوت ها	
								پایین ترین	بالا ترین
اجتماعی	۳۶	۳۸۴	۳۳/۹۱۶۷	۱۰/۰۲۴۶۹	۰/۵۱۱۵۷	-۴/۰۷۲	۰/۰۰۰	-۲/۰۸۳۳	-۳/۰۸۹۲
اقتصادی	۱۲	۳۸۴	۱۰/۹۲۱۹	۴/۱۱۵۷۱	۰/۲۱۰۰۳	-۵/۱۳۳	۰/۰۰۰	-۱/۰۷۸۱۳	-۱/۴۹۱۱
زیست محیطی	۱۶	۳۸۴	۱۷/۷۴۷۴	۷/۲۱۹۵۲	۰/۳۶۸۴۲	۴/۷۴۳	۰/۰۰۰	۱/۷۴۷۴۰	۱/۰۲۳۰
کالبدی	۳۱	۳۸۴	۲۸/۶۸۴۹	۱۱/۱۷۸۹۲	۰/۵۷۰۴۷	-۴/۰۵۸	۰/۰۰۰	-۲/۳۱۵۱۰	-۳/۴۳۶۸

ماخذ: یافته های پژوهش

ارزیابی و سطح بندی شاخص های اقتصادی و کالبدی

ارزیابی و سطح بندی شاخص های کالبدی و اقتصادی در محلات اسکان غیر رسمی از مهم ترین اهداف این پژوهش بوده است، لذا تکنیکهای متعددی از طرف برنامه ریزان به منظور اولویت بندی مورد استفاده قرار گرفته است. یکی از کارآمدترین روشها، روش ELECTRE^۱ است که امکان رده بندی یا انتخاب گزینه ها را با توجه به معیارهای کمی و موثر در گزینش را فراهم می آورد. با توجه به نوع معیارهای اولویت بندی مناطق در این پژوهش از دسته جبرانی مدل ELECTRE استفاده گردیده است.

برای بیان اهمیت نسبی معیارها لازم بود که وزن نسبی آن ها تعیین شود. برای این منظور روش های متعددی مانند ANP، AHP، آنتروپی شانون و ... وجود دارد، که متناسب با نیاز از آن ها استفاده می شود. در این تحقیق از روش AHP استفاده شده است. با تعیین وزن معیارها از طریق مدل AHP به ضرب مقادیر نرمال شده هر معیار در اوزان مربوط می پردازیم و ماتریس تصمیم وزن دار نرمال شده بدست می آید

پس از این مراحل به تشکیل مجموعه معیارهای موافق و مخالف در الکترونی می پردازیم، بطوریکه که گزینه های مختلف نسبت به همدیگر مقایسه و مجموعه معیارهای موافق و مخالف بدست می آید. تشکیل ماتریس توافق

ماتریس توافق از جمع وزن معیارهایی که در مجموعه موافق آمده اند، بدست می آید. بعنوان مثال مجموعه موافق بین گزینه های ۳ و ۱ عبارتند از: ۱۴، ۱۳، ۹، ۸، ۷، ۳

وزن این ۶ معیار موافق که از مدل AHP بدست آمده اند به ترتیب عبارتند از: ۰/۰۷۶، ۰/۰۳۴، ۰/۰۸۵، ۰/۰۵۵، ۰/۰۷۸، ۰/۰۲۲

با جمع این اوزان، ماتریس توافق برای گزینه های ۳ و ۱ مساوی با ۰/۴۰۵ است. سایر محاسبات ماتریس موافق در جدول ۶ آمده است.

جدول (۶) ماتریس موافق

محلته	محلته ۱	محلته ۲	محلته ۳	محلته ۴	محلته ۵	محلته ۶	محلته ۷	محلته ۸	محلته ۹	محلته ۱۰	محلته ۱۱
گل سفید	۰.۴۲۳	۰.۶۱۸	۰.۳۱۴	۰.۵۶۵	۰.۰۰۰	۰.۸۰۳	۰.۹۶۸	۰.۵۰۴	۰.۴۲۰	۰.۷۶۵	
دره گرم شرقی	۰.۶۴۱	۰.۳۱۴	۰.۶۴۱	۰.۸۴۲	۰.۸۲۱	۰.۹۵۴	۰.۶۷۶	۰.۲۱۶	۰.۶۷۰	۰.۳۹۰	
اسد آبادی	۰.۷۲۱	۰.۱۵۸	۰.۳۱۴	۰.۳۱۲	۰.۳۷۳	۰.۵۴۲	۰.۵۰۵	۰.۴۱۵	۰.۶۲۶	۰.۲۰۱	
کرگانه	۰.۶۳۲	۰.۵۴۱	۰.۵۱۰	۰.۷۴۱	۰.۳۲۱	۰.۴۱۸	۰.۶۷۹	۰.۵۰۲	۰.۴۵۰	۰.۷۵۰	
پشته مطهری	۰.۱۱۱	۰.۲۱۴	۰.۰۹۹	۰.۲۱۴	۰.۱۸۴	۰.۰۷۹	۰.۵۵۴	۰.۶۴۰	۰.۳۵۸	۰.۶۴۰	
پاچنار	۰.۴۴۳	۰.۰۲۴	۰.۱۵۵	۰.۷۵۶	۰.۸۴۱	۰.۵۸۶	۰.۹۱۵	۰.۴۱۶	۰.۳۸۰	۰.۳۸۰	
جهانگیر	۰.۳۸۲	۰.۱۶۲	۰.۵۵۶	۰.۶۰۷	۰.۰۹	۰.۵۳۲	۰.۹۳۶	۰.۵۶۴	۰.۴۱۸	۰.۴۱۸	
اسبستان	۰.۳۵۸	۰.۳۱۴	۰.۰۳۹	۰.۳۶۹	۰.۱۳۶	۰.۱۸۷	۰.۱۵۰	۰.۳۹	۰.۴۶۰	۰.۴۶۰	
علی آباد	۰.۱۸۹	۰.۲۱۹	۰.۲۱۵	۰.۴۰۲	۰.۶۱۲	۰.۶۲۳	۰.۴۱۸	۰.۱۵۸	۰.۶۷۰	۰.۶۷۰	
دره گرم غربی	۰.۲۱۵	۰.۱۴۷	۰.۴۳۷	۰.۰۴۲۰	۰.۴۱۸	۰.۲۵۸	۰.۳۰۴	۰.۶۵۰	۰.۶۵۰	۰.۶۵۰	
فلک الدین	۰.۴۱۵	۰.۳۱۴	۰.۳۲۱	۰.۰۱۲۶	۰.۰۳۳۳	۰.۰۹۹	۰.۶۱۳	۰.۶۰۵	۰.۱۵۸	۰.۱۵۸	

مأخذ: نگارندگان

تعیین ماتریس مخالف

ماتریس مخالف (عدم توافق) به صورت زیر تعریف می شود:

$$d_{ke} = \frac{\max_{j \in I_{ke}} |v_{kj} - v_{ej}|}{\max_{j \in J} |v_{kj} - v_{ej}|}$$

به عنوان مثال مجموعه مخالف بین گزینه های ۲ و ۳ عبارتند از: ۲، ۳، ۷، ۸، ۹

محاسبات ماتریس مخالف در جدول ۷ آمده است.

محلته ۱۱	محلته ۱۰	محلته ۹	محلته ۸	محلته ۷	محلته ۶	محلته ۵	محلته ۴	محلته ۳	محلته ۲	محلته ۱	محلته
۱	۱	۰,۶۷۳	۱	۰,۲۳۰	۰,۳۴۲	۰,۲۹۰	۰,۳۵۵	۱	۰,۵۳۲		گل سفید
۱	۱	۱	۰,۸۵۶	۰,۲۲۱	۰,۴۵۷	۱	۱	۱		۰,۵۲۵	دره گرم شرقی
۱	۱	۰,۶۸۹	۰,۶۷۰	۰,۳۲۱	۱	۰,۲۱۶	۰,۸۲۲		۱	۱	اسد آبادی
۱	۰,۸۴۰	۰,۵۷۰	۰,۵۴۰	۰,۵۴۱	۰,۲۶۱	۰,۶۱۰		۱	۱	۱	کرگانه
۱	۱	۰,۵۵۰	۰,۴۵۶	۱	۰,۶۱۹		۱	۱	۱	۱	پشته مطهری
۱	۱	۰,۴۱۹	۰,۳۹۸	۰,۲۲۰		۰,۲۹۰	۰,۳۸۵	۰,۳۱۱	۰,۳۰۲	۰,۳۰۹	پاچنار
۱	۱	۰,۶۹۸	۱		۰,۵۴۱	۱	۰,۲۱۴	۱	۰,۷۶۲	۰,۵۳۷	جهانگیر
۱	۰,۵۳۹	۰,۵۳۲		۱	۰,۲۳۲	۰,۶۱۵	۱	۱	۰,۴۱۵	۵۱۲	اسبستان
۱	۱		۱	۱	۰,۶۲۳	۰,۳۰۲	۰,۲۱۸	۱	۰,۶۷۳	۰,۶۱۸	علی آباد
۱		۰,۴۲۰	۰,۵۱۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰,۳۰۹	دره گرم غربی
	۱	۱	۰,۶۱۸	۱	۱	۰,۳۷۰	۱	۱	۰,۵۴۲	۱	فلک الدین

ماتریس تسلط نهایی از ضرب تک تک درایه های ماتریس تسلط موافق در ماتریس تسلط مخالف حاصل می شود: در جدول ۸ این ماتریس نشان داده شده است.

جدول (۸) ماتریس تسلط نهایی

محلته ۱۱	محلته ۱۰	محلته ۹	محلته ۸	محلته ۷	محلته ۶	محلته ۵	محلته ۴	محلته ۳	محلته ۲	محلته ۱	محلته
۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۱		گل سفید
۰	۱	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۱		۰	دره گرم شرقی
۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۰		۱	۱	اسد آبادی
۱	۰	۱	۰	۰	۱	۱		۰	۰	۰	کرگانه
۰	۰	۰	۱	۱	۱		۰	۱	۰	۱	پشته مطهری
۱	۱	۰	۰	۰		۰	۰	۰	۰	۰	پاچنار
۰	۰	۰	۱		۰	۰	۱	۰	۰	۱	جهانگیر
۱	۰	۰		۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	اسبستان
۱	۱		۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	علی آباد

۰		۰	۱	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	دره گرم غربی
	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۰	فلک الدین

مأخذ: نگارندگان

حذف کردن گزینه‌های با رضایت کمتر و انتخاب بهترین گزینه ماتریس تسلط نهایی ترجیحات جزئی گزینه‌ها را بیان می‌کند. گزینه‌ای باید انتخاب شود که بیشتر از آن که مغلوب شود، تسلط داشته باشد و از این نظر می‌توان گزینه‌ها را رتبه بندی کرد. بر اساس این ماتریس تعداد دفعاتی که هر گزینه تسلط داشته و تعداد دفعاتی که بر آن غلبه داشته شده است، محاسبه شده و در جدول ۹ نشان داده شده است.

جدول (۹) تعداد مسلط شدن و مغلوب شدن گزینه‌ها و انتخاب بهترین گزینه

اختلاف	تعداد مغلوب شدن (جمع ستون)	تعداد مسلط شدن (جمع سطر)	
۳	۳	۶	گل سفید
۱	۳	۴	دره گرم شرقی
۶	۲	۸	اسد آبادی
۱	۳	۴	کرگانه
۲	۳	۵	پشته مطهری
-۲	۴	۲	پاچنار
-۱	۴	۳	جهانگیر
-۳	۵	۲	اسبستان
۰	۳	۳	علی آباد
-۱	۴	۳	دره گرم غربی
-۲	۶	۴	فلک الدین

مأخذ: نگارندگان

جدول ۱۰ رتبه بندی نهایی

محل	گل سفید	دره شرقی	اسد آبادی	کرگانه	پشته مطهری	پاچنار	جهانگیر	اسبستان	علی آباد	دره گرم غربی	فلک الدین
رتبه	۲	۴	۱	۵	۳	۹	۷	۱۱	۶	۸	۱۰

مأخذ: نگارندگان

بررسی‌ها نشان می‌دهد که در محلات ۱۱ گانه اسکان غیر رسمی شهر خرم آباد شاخص‌های اقتصادی و کالبدی در سطح محلات متفاوت می‌باشد به صورتی که محلات اسد آبادی و گل سفید به لحاظ وضعیت شاخص‌های کالبدی و اقتصادی مطلوب هستند و محلات اسبستان و فلک الدین به لحاظ بر خورداری از شاخص‌های اقتصادی و کالبدی دارای بدترین جایگاه هستند.

نتیجه گیری

با توجه به اهداف و فرضیه اول تحقیق، جهت تعیین رابطه بین متغیر مستقل (فقر) و متغیر وابسته (اسکان غیر رسمی) در محله‌های مورد مطالعه و میزان تأثیرگذاری متغیر مستقل بر متغیر وابسته، از تحلیل رگرسیون دو متغیره و برای تعیین سهم هر یک از شاخص‌های متغیر مستقل بر متغیر وابسته از رگرسیون چند متغیره استفاده شده است.

همان‌طور که یافته‌ها نشان می‌دهد هر چه BETA و T به دست آمده بزرگ‌تر و سطح معناداری کوچک‌تر باشد بدین معنی است که متغیر مستقل تأثیر زیادی بر متغیر وابسته دارد، با توجه به نتایج رگرسیونی بین دو متغیر که $\text{sig} = ۰/۰۰۰$ و α کچک‌تر از $۰/۰۵$ است و با توجه به مقدار R^2 (ضریب تعیین) می‌توان گفت که متغیر وابسته متأثر از متغیر مستقل می‌باشد، بر اساس ضریب تعیین، ۲۸ درصد از واریانس متغیر وابسته، توسط متغیر مستقل تبیین می‌شود. در نتیجه، از طریق تحلیل رگرسیون دو متغیره می‌توان نتیجه گرفت که با افزایش سطح فقر، سطح اسکان غیر رسمی در محله‌های مورد مطالعه نیز افزایش می‌یابد. به عبارت دیگر، هرچه میزان و سهم شاخص‌های فقر در محله‌های مورد مطالعه افزایش یابد، سطح اسکان غیر رسمی نیز افزایش می‌یابد. و این نشان می‌دهد که شاخص فقر یا پایین بودن درآمد به عنوان یکی از شاخص‌های مهم اسکان غیر رسمی مطرح بوده و تأکید بر این است که لازم و ضروری است که مسولان شهر خرم آباد به خصوص متولیان امر برنامه ریزی شهر در برنامه ریزیهای خود در سطوح مختلف سیاست افزایش درآمد مردم با تأکید بر طبقه فقیر و کم درآمد را به عنوان یک ضرورت جدی مد نظر قرار دهند و به توانمند سازی فقرای شهری در راستای کاهش فقر در مناطق حاشیه نشین کمک کنند. با توجه به اینکه سکونتگاههای غیر رسمی به نام سکونتگاههای فقیر خوانده می‌شوند. ساکنان بخش‌های غیر رسمی جز قشر تهیدستان جامعه محسوب می‌شوند که به دنبال گرانی زمین و افزایش قیمت مسکن، زندگی در حاشیه شهرها را انتخاب کرده‌اند. با توجه به بررسی‌ها در محدوده مطالعه از آنجایی که خانوارهای کم درآمد از قدرت خرید بالایی برخوردار نیستند به ناچار مراکز حاشیه ای شهر خرم آباد را انتخاب کرده‌اند. بنابراین با توجه به بررسی‌های میدانی این افراد به دلیل نداشتن درآمد کافی به مسکن غیر رسمی و غیر استاندارد متوسل شده‌اند و فقر را به همراه خود به شهر آورده‌اند. به بیان دیگر در شهر خرم آباد اسکان غیر رسمی یکی

از چهره های بارز فقر شهری است که با تجمعی از اقشار کم درآمد در سطح نامناسبی از کمیت و کیفیت مسکونی شکل گرفته است.

بنابراین، با ملاحظه وضع این شاخص‌ها معلوم می‌شود که شاخص فقر یا پایین بودن درآمد به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم اسکان غیر رسمی مطرح بوده و تاکید بر این است که لازم و ضروری است که مسولان شهر خرم آباد به خصوص متولیان امر برنامه ریزی شهر در برنامه‌ریزیهای خود در سطوح مختلف سیاست افزایش درآمد مردم با تاکید بر طبقه فقیر و کم درآمد را به عنوان یک ضرورت جدی مدنظر قرار دهند و به توانمند سازی فقرای شهری در راستای کاهش فقر در مناطق حاشیه نشین کمک کنند. بنا بر این فرضیه اول پژوهش تایید می‌گردد.

برای این که وضعیت شاخص‌های اسکان غیررسمی در محله‌های مورد مطالعه بهتر تبیین و تحلیل گردد از آماره آزمون T-TEST استفاده شده است. با استفاده از این آزمون هم معناداری شاخص‌ها و هم میانگین تفاوت‌ها مشخص می‌شود. بر اساس داده‌ها تمام شاخص‌هایی که برای سنجش وضعیت اسکان غیر رسمی محله‌های مورد مطالعه به کار برده شده (اجتماعی و امنیت فردی و جمعی، اقتصادی، کالبدی، زیست محیطی)، معنادار بوده اما به لحاظ میانگین، تفاوت‌هایی بین شاخص‌ها مشاهده می‌شود. به عبارت دیگر، تفاوت معناداری بین محله‌های مورد مطالعه به لحاظ وضعیت اسکان غیر رسمی مشاهده می‌شود؛ بنابراین نمی‌توان گفت که تمامی محله‌های مورد مطالعه از لحاظ وضعیت شاخص‌های اسکان غیر رسمی در حالت مطلوبی به سر می‌برند. شاخص اجتماعی با میانگین ۳۳/۹۱۶۷ دارای بالاترین میانگین رتبه‌ای و شاخص اقتصادی با میانگین ۱۰/۹۲۱۹ دارای پایین‌ترین میانگین رتبه‌ای بوده‌اند. همچنین از نظر میانگین تفاوت‌ها، شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی پایین‌تر از حد متوسط میانگین‌ها بوده و این مسئله بیانگر آن است که پاسخگویان وضع این شاخص‌ها را در محله‌های خود منفی ارزیابی کرده‌اند. به عبارت دیگر، در انتخاب گزینه‌های خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد برای هر یک از گویه‌های شاخص‌های ذکر شده، بیشتر پاسخگویان تمایل به انتخاب گزینه‌های خیلی کم و کم داشتند در حالی که میانگین شاخص زیست‌محیطی بالاتر از حد متوسط میانگین بوده و آن را تا حدودی مثبت ارزیابی کرده‌اند.

به طور کلی اسکان غیر رسمی در شهر خرم آباد را می‌توان ناشی از عامل بی سامانی مدیریت شهری در کشور دانست. وجود سازمان‌های خدماتی دولتی که از نظر مالی، تجهیزاتی و نیروی انسانی برتر از شهردار اند. شرایط را فراهم آورده است که شهرداری به جای آنکه مدیر شهر باشد و بتواند نظم و سامان را برای اداره امور شهر فراهم کند خود همچون دستگاه خدماتی متوسطی تلقی گردد. مشخص نبودن جایگاه شورای اسلامی شهر و شهرداری در سلسله مراتب قدرت سبب شده است تا سازمانهای متنفذ و قدرتمند در سطح شهر، لزومی به تبعیت و هماهنگی با شهرداری حس نکنند. بدین ترتیب مواجهه ی شهرداری با مساله اسکان غیر رسمی و یا هر مساله شهری دیگر بدل به کاری پر زحمت شده

است. که مستلزم صرف وقت و هزینه فراوان برای هماهنگی با سازمان های دیگر است. در کنار ضرورت ساماندهی نظام اداره امور محلی نباید از توجه به ساماندهی اجتماعی مسئله اسکان غیر رسمی غافل بود. حضور سکونتگاههای غیر رسمی و بالا بودن سطح فقر ساکنان آنها را باید چونان واقعیت موجود در شهرهای بزرگ از جمله خرم آباد پذیرفت. آنها بخشی از شهروندان این کشورند که بر اثر سیاست های کلان خارج از اراده شان (اقتصادی) مجبور به ترک محل زیست پیشین خود و مهاجرت به شهرهای بزرگ شده اند. عدالت اجتماعی حکم می کند به جای جستجوی راه حل هایی برای پاکسازی این گونه مناطق و نیز برخورد پلیسی، به فکر توانمندسازی ساکنان آنها به لحاظ اقتصادی - اجتماعی بود. آنها نشان داده اند که بی نیاز از دولت می توانند مشکلاتی چون تامین مسکن و وضعیت معیشت را حل کنند. اما در این راه ناهماهنگی ها و خطاهایی صورت گرفته است. فراهم ساختن بسترهای مشارکت و تقویت نهادهای مردمی از ابزارهایی است که می تواند حاشیه نشینی را به فرصتی برای شهروند سازی و مردم سالاری بدل سازد. به صورت کلی نوآوری این پژوهش در مقایسه با سایر پژوهش های مشابه پرداختن توأمان به بحث فقر شهری و اسکان غیر رسمی با توجه به نظرات افراد ساکن در نواحی حاشیه نشین می باشد.

در پایان پیشنهادات راهبردی زیر جهت بهبود وضعیت ساکنان غیر رسمی و فقر در شهر خرم آباد ارائه می گردد.

پیشنهادات راهبردی برای بهبود وضعیت اسکان غیررسمی و فقر در شهر خرم آباد:

- اختلاف سطح توسعه اقتصادی اجتماعی فرهنگی سیاسی که میان شهر و روستا وجود دارد یکی از عواملی است که همیشه باعث مهاجرت از روستا به شهر شده است، با سیاست گذاری مناسب و بهبود شرایط بیان شده می توان از مهاجرت به شهرها و به طبع آن شکل گیری محلات حاشیه نشین جلوگیری کرد.
- بهسازی فضاهای غیر قابل دید و امنیت در محلات و ایجاد نور و روشنایی و نظارت بخشی به منظور ایجاد فضاهای دارای امنیت و آرامش برای ساکنین.
- ساماندهی بعد اقتصادی و کالبدی محلاتی که پایین تر از حد متوسط امتیاز بعد اقتصادی بوده اند شامل: شامل فلک الدین، دره گرم شرقی و اسبستان
- ساماندهی، توانمند سازی و بهسازی شاخص های اجتماعی -زیست محیطی، محلاتی که پایین تر از حد متوسط امتیاز این بعد بوده اند شامل: فلک الدین، دره گرم شرقی مورد توجه جدی قرار گیرد.

- تسریع در روند قانونی کردن مالکیت زمین و امنیت آن برای هویت بخشی و ایجاد احساس تعلق مکانی.
- بهسازی مساکن و کاربری های موجود و ایجاد کاربری های مورد نیاز با توزیع مناسب در سطح محلات فقیرنشین و حاشیه نشین.

منابع و مأخذ:

۱. اصغری زمانی، ا (۱۳۷۹)، پژوهشی در روند حاشیه نشینی در ایران (مطالعه موردی تبریز)، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه تبریز.
۲. افشاری آزاد، س؛ عثمانی، ا؛ پیری، س و خسرویگی، ب (۱۳۹۶)، ادراک ساکنان در سکونتگاه های غیر رسمی و ارزیابی شاخص های کمی و کیفی آن (نمونه موردی: حصار امام خمینی (ره) شهر همدان)، فصل نامه آمایش محیط دوره ۱۰، شماره ۳۷
۳. بیوکی، ج. پورغلام، ه (۱۳۹۳)، " رویکرد راهبردی به ساماندهی سکونتگاههای غیررسمی در کلانشهرهای کشور (مطالعه موردی: شهرک نوده مشهد)، ششمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری، مشهد.
۴. خضرنژاد، پ ؛ عابدینی، ا و صدرموسوی، م (۱۳۹۶) تحلیل فضایی و رتبه بندی شهرهای استان آذربایجان غربی بر اساس شاخص های فقر شهری، فصل نامه آمایش محیط، دوره ۱۰، شماره ۳۷
۵. شریفی، ح و سیدهادی، ق (۱۳۹۶) ساماندهی محلت حاشیه نشین (مطالعه موردی: قلعه چنان شهر اهواز)، دومین همایش بین المللی ایده های نوین در معماری شهرسازی جغرافیا و محیط زیست پایدار، مشهد، ساج گستر کاسپین
۶. عباسی، ح، مریانجی، ز و امید نژاد، ا (۱۳۹۵)، افتراق جغرافیایی - فضایی در محلات شهر خرم آباد، فصل نامه آمایش محیط - شماره ۳۴
۷. صرافی، م (۱۳۸۷) تحلیل عوامل موثر اسکان غیر رسمی در ایران، شیراز، انتشارات معاونت شهرسازی و معماری شهرداری.
۸. فرهادی خواه، ح؛ حاتمی نژاد، ح؛ شاهی، ع؛ ظفری، م، (۱۳۹۶)، "تحلیل فضایی فقر شهری در سطح محله ها (نمونه پژوهشی: شهر مشهد)، مجله اقتصاد شهری، دانشگاه اصفهان، دوره ۲، شماره ۲، صص ۳۶-۱۷.
۹. محمدی، ج و باقری کشکولی، ع (۱۳۹۶) تحلیل تطبیقی رابطه بین فقر و خشونت شهری با استفاده از مدل ویکور (مطالعه موردی: محله های شهر یزد)، مطالعات نواحی شهری سال اول زمستان ۱۳۹۳ شماره ۱
10. Boyle, P., Halfacree, K., & Robinson, V. (1998). Exploring contemporary migration. Harlow, New York: Longman.
11. Cadwaller, M. (1992). Migration and residential mobility. Micro and macro approaches. Wisconsin: University of Wisconsin Press.

12. Clark, W. A. V., & Onaka, J. L. (1983). Life cycle and housing adjustment as explanations of residential mobility. *Urban Studies*, 20(1), 47–57.
13. Duque, J. C & ibid. (2015). Measuring intra urban poverty using land cover and texture metrics derived from remote sensing data. *Landscape and Urban Planning*, 135, 11-2
14. Feijten, P., & Mulder, C. H. (2002). The timing of household events and housing events in the Netherlands: A longitudinal perspective. *Housing Studies*, 17(5), 773–792.
15. Floor, H., & van Kempen, R. (1997). Analysing housing preferences with decision plan nets. *Scandinavian Housing & Planning Research*, 14, 27–42.
16. Glasze, G., & Graze, P. (2007). Raus aus Suburbia, rein in die Stadt? Studie zur zukünftigen Wohnmobilität von Suburbaniten der Generation 50+. *Raumforschung und Raumordnung*, 65, 467–473.
17. Kulu, H. (2007). Fertility and spatial mobility: Evidence from Austria. *Environment and Planning A*, 40(3), 632–652.
18. Kulu, H., & Milewski, N. (2007). Family change and migration in the life course: An introduction. *Demographic Research*, 17(9), 567–590.
19. Khalifa, M. A. (2015). Evolution of informal settlements upgrading strategies in Egypt:
20. From negligence to participatory development. *Ain Shams Engineering Journal*, 6(4), 1151–1159. <http://dx.doi.org/10.1016/j.asej.2015.04.008>
21. Lanjouw, P., Marra, M. R. (2018). Urban poverty across the spectrum of Vietnam's towns and cities, *World Development*.
22. Lucci, P., & Bhatkal, T. (2014). *Monitoring progress on urban poverty: Are indicators fit for purpose?* London: ODI.
23. Lucci, P., Bhatkal, T., Khan, A., (2018). *Are we underestimating urban poverty?*, *World Development*.
24. Mitlin, D., & Satterthwaite, D. (2013). *Urban poverty in the Global South: Scale and nature*. London: Routledge.
25. Mulder, C. H., & Wagner, M. (1998). First-time home-ownership in the family life course: A West German/Dutch comparison. *Urban Studies*, 35(4), 687–713.
26. Parnell, S. (2005). Constructing a developmental nation-the challenge of including the poor in the post-apartheid city. *Transformation: Critical Perspectives on Southern Africa*, 58(1), 20–44.

27. Ravallion, M., Chen, S., & Sangraula, P. (2008). New evidence on the urbanization of global poverty. Background Paper for the World Development Report. Washington, DC: World Bank.
28. Rossi, P. H. (1980, orig. 1955). Why families move (2nd ed.). Beverly Hills, London: Sage Publications.
29. Sabry, S. (2010). How poverty is underestimated in Greater Cairo, Egypt. *Environment and Urbanisation*, 22(2), 523–541.
30. Shaw, Clifford R., Mckay, Henry D., (2012): The social disorganization theory. Center for Spatially Integrated Social Science, Retrieved from. www.ssiss.org/classics/content/66
31. Tacoli, C. (2007). Poverty, inequality and the underestimation of rural-urban linkages. *Development*, 50(2), 90–95
32. Thanh, H.-X., Anh, T. T., & Phuong, D. T. T. (2013). Urban poverty in Vietnam: A view from complementary assessments. IIED Human Settlements Working Paper Series, No. 40. London: IIED.
33. Un- habitat (2014). street as tools for urban transformation in slums: a street-led approach to city-wide slum upgrading. Nairobi, Kenya: United Nation human settlement program.
34. UN-Habitat (UN Human Settlements Programme) (2016). SDG goal 11 monitoring framework. Nairobi: UN-Habitat.